

Suo,
Suo,

Markku Eskelinen
ja Leevi Lehto toim.

kuokka ja
kuokka ja

diversiteetti
diversiteetti

Suo,

kuokka ja

diversiteetti

Suo,
kuokka ja
diversiteetti
 α

Markku Eskelinen ja
Leevi Lehto toim.

ntamo Helsinki

Markku Eskelinen ja Leevi Lehto toim.
Suo, kuokka ja diversiteetti ω, ntamo 2018

© 2018 kirjoittajat
ISBN 978-952-215-765-2

Ulkoasu & taitto
Make Copies ja Joonas Sojakka

Valmistaja
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

2018
ntamo
www.ntamo.net

[3. toukokuuta 2018]

Ystävä,

Varoitus: tämän viestin lukeminen voi muuttaa lähikuukausien työsuunnitelmiasi.

Kutsumme nimittäin sinut kirjoittamaan syksyllä 2018 toimittamanamme ilmestyvään kirjaan, työnimeltään *Suo, kuokka ja diversiteetti*, jonka tehtävänä on esitellä, arvioida, koetella ja viedä eteenpäin suomalaisen kirjallisuuden monimuotoisuutta, diversiteettiä siis.

Perusteellisissa kahdenkeskisissä keskusteluissa – joissa olemme yhdistäneet kokemuksemme, verkostomme ja ymmärryksemme – olemme päätyneet ajattelemaan, että kaiken kriisipuheen ja näköalattomuusvalittelun (johon emme ole syyttömiä mekään) keskellä monimuotoisuudesta ja sen perustana olevasta kokeilemisen, kyseenalaistamisen ja rajojen ylittämisen hengestä on jo nyt muodostunut kirjallisuutemme kantava voima. Uskomme että sitä ilmenee ja se vaikuttaa laajemmin kuin kukaan (me itse ml.) tietääkään. Ambitiomme on dokumentoida se sen liikkeessä – ja niin, että prosessi sysää sitä samalla eteenpäin, ehkä tavoilla, jotka viimeistään perustelevat ilmaisemamme optimismin. Sinut kutsumme mukaan, koska sinä ja työsi jo nyt olette yksi optimismin aiheita.

Mielessämme on laajahko, mahdollisesti kahtena niteenä ilmestyvä kirja, jossa 60–100 (tämä viesti tulee 100:lle) kirjailijaa ja tutkijaa kirjoittaa tärkeäksi kokemastaan kirjailijasta tai tämän teoksesta/tuotannosta tai muusta teoksen

tarkoitusta palvelevasta aiheesta (myös omia teoksiaan voi ehdottaa kirjoituksensa aiheeksi). Olemme erityisen kiinnostuneita käsiteltyjen teosten ja tuotantojen niveltymisestä kotimaisiin ja kansainvälisiin yhteyksiinsä, ennen kaikkea nyt ja lähimenneisyydessä, mutta kauemmaskaan historiaan suuntautuvia pois sulkematta, ja vähemmän tunnettuja ja piiloon jääneitä painottaen. Näin ennen muuta siksi, että tietänemme jokainen, ettei kirjallisuuden nykyinen diversiteetti kiteydy vain muutaman harvan kirjailijan tuotannossa eikä palaudu vain muutamaan poetiikkaan, ryhmään, suuntaukseen, traditioon tai kustantamoon.

Emme tähtää mihinkään esiintuloon, manifestoitumiseen saati voimannäyttöön. Emme ota annettuina mitään rintamalinjoja tai journalistisia tai muita typologisoiteja. Antologiaperinteestä poiketen emme julkaise jo julkaistua; kirjan kaikki tekstit tulevat olemaan ensi kesänä kirjoitettuja. Kirjan monipuolisuus ja päällekkäisyyksien välttäminen mielessämme tulemme tarvittaessa ohjaamaan aihevalintoja, mutta näissä puitteissa sana on vapaa, emmekä taatusti tule ehdottelemaan journalistisia yksinkertaistuksia tekstiisi. Myös editoinnista yhdenmukaistamisen tarkoituksessa pidättäydymme. Itsemme jääväämme varsinaisina kirjoittajina ja omat työmme kirjoitusten aiheina.

Uskomme, että näiltä perusteilta syntyy kirja, jossa on jokaiselle uutta ja jossa kiteytyvä ymmärrys pystyy vastustamaan yksinkertaistavia kiteytyksiä ja haltuunottoyrityksiä.

Ainutkertaiselle joukkoistamishankkeellemme olemme kehittäneet seuraavan kustannusmallin¹: ntamo tekee julkaisusopimukset tekijöiden kanssa syyskuussa, julkaisee teoksen loka-marraskuussa 2018, me toimittajat maksamme ensimmäisten 120 kappaleen painokulut, ja nämä käytetään arvostelu-, esittely- ja tekijänkappaleiksi. Kukin kirjoittaja saa yhden tekijänkappaleen ja mahdollisuuden ostaa teosta 40 prosentin alennuksella – edelleenjaettavaksi tai -myytäväksi-

1 Kutsukirjeen lähettämisen jälkeen tämä asia täsmentyi: kirja ilmestyy ntamon kustanteena muiden ntamo-nimekkeiden tapaan.

kin. Jos kirjaa menisi sitten vielä toiset 120 kpl (ei mahdotonta), saisimme painokulut katettua – ja jos vielä kolmas moka, lupaamme järjestää tuotolla ainutkertaisen kirjallisen juhlan.

Sinulta toivomme nyt, että vastaat tähän mieluiten pian ja viimeistään 17.5. Voit siis ehdottaa aihetta itsellesi tai jollekulle muullekin ja antaa muuta palautetta. Joka tapauksessa olemme sinuun yhteydessä 1.6. mennessä ja kun olemme sopineet aiheen, sinulla on aikaa kirjoittaa noin 2000–3000 sanan tekstisi 1.9. asti. Mukaan lähteneille raporttoimme tilanteesta yhteisesti kesäkuun alussa kertoen ainakin kirjoittajakunnan koostumuksen, ehkä aihejaonkin.

Tähän asti kirjoitettuamme nukuimme yön yli. Palatessamme löysimme puutteita ja vielä avoimia kysymyksiä, mutta viileästi harkitenkin päädyimme toteamaan, että jos joku olisi pyytänyt meitä tällaiseen hankkeeseen, olisimme varmasti lähteneet.

Lähdethän sinäkin?

Kysyvät ystävällisesti

Sisarukset kirjaimessa

Markku Eskelinen

Leevi Lehto

Vastaanottajat:

Alexandra Salmela Anna Helle Anna Tomi Antti
Arnkil Antti Salminen Anu Kaaja Arja Karhumaa Aura
Sevón Cia Rinne Daniil Kozlow Eeva Rohas Eeva Turunen
Eino Santanen Elina Saloranta Gerry Birgit Ilvesheimo
Hanna Weselius Hannimari Heino Harry Salmenniemi
Henriikka Tavi Iida Rauma J-P Sipilä Jaakko Yli-Juonikas
Jan Hellgren Janne Kortteinen Janne Nummela JK Ihalainen
Johannes Ekholm Jonimatti Joutsijärvi Juha Hurme Juha-
Pekka Kilpiö Juhana Vähänen Jukka Viikilä Juri Joensuu

Jyri Vartiainen Kaija Rantakari Kaj Kalin Kari Hukkila Karri
Kokko Katja Raunio Koko Hubara Kristian Blomberg Lassi
Hyvärinen Laura Gustafsson Laura Lindstedt Laura Piippo
Lena Séraphin Maaria Päivinen Maija Muinonen Mari Koski
Maria Matinmikko Marjo Niemi Markku Paasonen Markku
Pääskynen Marko Niemi Matias Riikonen Matti Kangaskoski
Miia Toivio Mika Rättö Mikael Brygger Miki Liukkonen
Mikko Rimminen Minna Långström Outi-Illuusia Parviainen
Pajtim Statovci Pauliina Haasjoki Peter Mickwitz Raine
Koskimaa Raisa Marjamäki Reetta Pekkanen Riikka Heinonen
Riikka Pelo Risto Niemi-Pynttäri Ruusumariaana Fieandt-
Jäntti Saila Susiluoto Sakari Kursula Sami Liuhto Sanna
Nyqvist Sari Kivistö Satu Taskinen Silja Järventausta Silvia
Hosseini Sini Mononen Sinikka Vuola Taneli Viljanen Teemu
Ikonen Teemu Manninen Tero Hannula Tiina Käkelä Tiina
Lehikoinen Timo Harju Timo Salo Touko Kauppinen Tuomas
Timonen Tytti Heikkinen Tytti Rantanen V.S. Luoma-aho Vesa
Rantama Ville-Juhani Sutinen Virpi Alanen Virpi Vairinen

[syyskuu 2018]

1.

Muurahaisten ja ihmisten maailmat eroavat toisistaan niin paljon, ettei niitä pitäisi ryhtyä vertailemaan keskenään, mutta kun puheeksi tulee kirjallisuus ja diversiteetti, muurahaisen puoleen tulisi kääntyä jo siksikin, että kolmen vuosikymmenen ajan uudissana biodiversiteetti on kertonut siitä, että elämää ylläpitävät prosessit vieroksuvat ykseyttäviä rakenteita.

Tosin kun toistakymmentä vuotta sitten kiinnostuin muurahaisista ajatellen voisiko niiden toimista soveltaa jotakin kirjoittamiseen, se ei syntynyt tarpeesta taiteelliseen tai poliittiseen diversiteettiin, korkeintaan kiinnostusta herätti tieto, että muurahaiset ylläpitivät biosfääriä. Muurahaiset ja kirjoittaminen oli niitä päähänpistoja, jotka alkavat kasvaa sattumalta, toisen asian tai tapaamisen sivutuotteena, josta-kin ulkopuolisesta kuten diversiteetin henkeen kuuluukin, ja minun kohdallani tuo ulkopuolinen oli runoilija, kirjailija ja matemaatikko Jacques Roubaud.

Muurahaisia Roubaud ei harrastanut, mutta hän oli Oulipon pitkäaikainen jäsen ja rakentanut matemaattisten ja formaalien pakotteiden universumin, joka poikkesi siitä mitä ryhmän noihin aikoihin tunnetuimmat jäsenet olivat tehneet. Jatkon kannalta auttoi, että alusta asti tulimme keskenämme hyvin juttuun. Olin jo ennen ensimmäisiä tapaamisiamme lukenut suuren osan Roubaud’n teoksista ja aika lailla Ouliposta ja formaaleista pakotteista, joista Roubaud tavatessa

myös puhui: ”Runoudessa voi käyttää numeroiden järjestelmiä monin eri tavoin, hyvin samaan tapaan kuin algebrassa, mutta tarkoitus on toinen. Tarkoituksena on tavoittaa jokin tietty emotio. Formaalien pakotteiden järjestelmillä sen kykenee tekemään... Jos yrittäisi ilmaista asioita suoraan, tulos olisi sovinnaisia emotioita. Kun kohtaa numeroiden ja pakotteiden järjestelmät, joutuu ponnistelemaan, voi tavoittaa emotion jota hakee... Eräs ystäväni, matematiikan professori, tekee työtä musiikin formaalin teorian parissa. Häneltä kysyttiin syytä näihin vaikeisiin tutkimuksiin ja hän vastasi: haluan ymmärtää miksi numerot saavat ihmiset puhkeamaan kyyneliin.”

Muurahaisten suhteen minulla ei vastaavanlaisia odotuksia ollut. Muutoinkin uskoin, että ne lähtökohdat, joista Oulipon piirissä formaaleja pakotteita tehtiin, toimivat siihen tarkoitukseen muurahaisia paremmin jo siksikin, että muurahaisista tiedetään vain vähän, tuskin mitään. Jos muurahaisilla olisi jotakin annettavaa kirjallisuudelle, se sijoittuisi alueelle, jota ryhmän sanastossa kutsutaan semanttiseksi Oulipoksi. Se tarkoittaa pakotteita, jotka eivät ole formaaleja, käytännössä epämääräistä, rannatonta aluetta, jonka kodifioimisesta Oulipossa on keskusteltu vuosikymmeniä. Yrityksiäkin siihen on tehty, mutta ne ovat lopahtaneet alkuunsa, joko riittävän myötätuulen puuttuessa tai tehtävän mahdottomuuden vuoksi.

2.

Ensimmäinen asia, joka muurahaisista yleensä tulee vastaan on se, että muurahaisyhdyskunta on superorganismi.

Maallikon selitys sille voisi olla seuraavanlainen: jos ihmisiä ja muurahaisia vertaa keskenään, ihmistä ei tulisi verrata yhteen muurahaiseen, vaan kokonaiseen yhdyskuntaan (muurahaiset esimerkiksi eivät lisäänty, yhdyskunnat lisääntyvät). Kun William Morton Wheeler vuonna 1911 teki

tunnetuksi käsitteen, hän sisällytti siihen ainakin seuraavia asioita: muurahaisyhdyskunta käyttäytyi kokonaisuutena, siinä ilmeni idiosynkraattisia piirteitä (osa ominaisia lajille, osa yhdyskunnalle) ja siinä tapahtui kasvun ja lisääntymisen adaptiivinen sykli.

Samalla päivittyi vanha kysymys siitä miten yhdyskunnan toimet organisoidaan, kun ei ole ketään tai mitään johtamassa toimintoja.

Vastaukset ovat aina kertoneet enemmän ihmisistä kuin muurahaisista. Käsitteet kuningattarista ja kuuliaisista työläisistä ovat peräisin *l'ancien régime*n ajoilta. Ranskan valtakumouksen aikana Pariisissa argumentoitiin muurahaisista kuin kunnon tasavaltalaisista. 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla muurahaiset olivat indoktrinaatiolle altista massaa, Aldous Huxleyn *Uljäs uusi maailma* ei olisi sellainen kuin se on ilman luonnontietelijäveljeä Julian Huxleya, joka oli tutkinut muurahaisia. Kylmän sodan aikana muurahaisten käyttäytyminen muistutti vapaan markkinatalouden ihanteita ja nykyään ei tiedä kummat muistuttavat enemmän toista, robotit vai muurahaiset. Kuinka vain, mutta muurahaisten äärellä ihmisten tulisi heittää turhat luulot itsestään, sillä miten on mahdollista, että sinfoniaorkesteri soittaa sinfoniaa ilman nuotteja, kapellimestaria, kontrolloivaa keskusta, matriisia, mallia, ohjelmaa, mielikuvitusta, reseptiä, ilman "pientä arkkitehtia" tai "konstruktioita luovaa demonia" saati jotakin epämääräistä vaistoa. Näiden sijaan jokainen muurahainen tekee mitä tekee eikä yhdelläkään ole käsitystä kokonaisuudesta. Näin jälkikäteen ajatellen tämä jos jokin viritti ajatuksia muurahaisista ja kirjoittamisesta.

3.

Jos koko hommasta yrittäisi laatia yksinkertaisen kaavan, se voisi mennä näin: työ, sanotaan pesän rakennustyö, alkaa kun yksittäinen muurahainen asettaa maahan esineen, neu-

lasen, maa- tai ulostepelletin. Kaoottisen alkuvaiheen jälkeen, jolloin pellettejä asetetaan ja siirretään sinne tänne, toinen muurahainen liittää pelletin edelliseen, sen jälkeen kolmas tekee saman ja niin edelleen, kunnes työstä kasvaa hämmästyttävä ”arkkitehtuurin monumentti”.

Jotakin keskeistä työstä vahvistui 1950-luvun lopulla, kun termiittejä tutkinut entomologi Pierre-Paul Grassé havaitsi, että stimulaatio rakentamiseen oli itseään vahvistavaa. Tietty määrä maapellettejä tietyssä paikassa käynnisti työn. Hän nimesi tämän positiivisen palautteen kreikan pohjalta ”stigmercyksi”, kutsuksi tai kiihokkeeksi työhön.

Samat periaatteet pätevät muurahaisiin. Jokainen muurahainen tekee työtä ja sitä koskevia ”päättöksiä” itsenäisesti, ja lainausmerkit edellä voisi ainakin siinä mielessä poistaa, että avoinna on vaihtoehtoja. Työ ei ole samankaltaisena toistuvaa mekaniikkaa, sitä ohjaavat säännöt muuttuvat tilanteen ja ympäristön mukaan. Muutoin arkkitehtuuri olisi yhdenmukaista eikä maanalaisia käytäviä tai mikroilmastoituja, sienten viljelyyn tarkoitettuja kammioita voisi rakentaa.

Samoista työn periaatteista kertovat kutojamuraahaisten (*Oecophylla smaragdina*) puiden latvoihin rakentamat suuret silkki- ja lehtipaviljongit. Rakentamisen alkaessa yksittäiset muurahaiset tutkivat mahdollisia rakennuspaikkoja. Ne taivuttavat lehtien reunoja ja ruoteja toisiaan kohti ja kun jokin yritys tuntuu lupaavalta, se vetää puoleensa muita lähellä olevia muurahaisia. Mitä useampia lehtiä kiinnittyy toisiinsa, sitä enemmän muurahaisia rekrytoituu työhön ja lopulta sadat muurahaiset riveissä tai elävinä ketjuina, siis toinen toistensa jatkeina jos lehdet ovat etäällä toisistaan, vetävät lehtien reunoja kunnes toinen joukko muurahaisia on liimannut lehdet yhteen toukkien erittämällä silkisäikeellä. Lopulta paviljongissa on paitsi katot, lattiat ja seinät myös silkkitunneleita ja huoneita.

Jos kutojamuraahaisten työstä voi vetää johtopäätöksiä kirjallisuuden suuntaan, oppia pitäisi ottaa alun suuntaansa hakevasta vilinästä (hetki joka edeltää suuntansa löytävää dynamiikkaa), työn attraktiopisteestä, jota kohti kaikki

Hukkila

Wesellus

Kärhumä

Hurme

Viljanen

Yliruonikka

Kilpiö

Hosseini

Kokko

Turunen

Ihalainen

Kauppinen

Hellgren

Parviainen

Rantama

Alanen

Saloranta

Ikonen

Paasonen

Kortteinen

Rantanen

Sutunen

Kalin

Joutsijärvi

Nummela

9 789522 157652 >